

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.49(4-6)-1

УДК 141.7+321.7:316.77

ДЕМОКРАТІЯ ЯК МЕТА І ПОСТПРАВДА ЯК ЗАСІБ:
ДИЛЕМА КОГЕРЕНТНОСТІDEMOCRACY AS A GOAL AND POST-TRUTH AS A TOOL: THE
COHERENCE DILEMMA

А. А. Гоцалюк

Актуальність теми дослідження. Упродовж двох попередніх десятиліть постправда зарекомендувала себе ефективним інформаційним інструментом. Найбільшого поширення вона набула в суспільно-політичному дискурсі як засіб аргументації, консолідації зусиль і соціальної мобілізації. Оскільки теоретико-концептуальне осмислення постправди істотно відстає від динаміки її вірусного поширення, то актуальність дослідницьких зусиль щодо pro et contra постправди не викликає сумнівів.

Постановка проблеми. Хоча спокуса використання інструментальних можливостей постправди для потреб демократії не викликає сумнівів, однак ризики й небезпеки такого кроку можуть істотно перевищувати ситуативні переваги. Тому цей аспект потребує ґрунтовного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідницькі зусилля щодо явища постправди можна структурувати за кількома профільними напрямками, а саме: за змістовною і причинно-наслідковою контекстualністю зі сферою істини і правди, а також зі специфікою знань у сучасну епоху, з релятивізмом, скептицизмом і антиінтелектуалізмом; за специфікою функціонування інформаційного середовища сучасності, а також фейкових новин та альтернативних фактів; за критерієм інформаційного супроводу прийняття політико-управлінських рішень, за ресурсним статусом у сучасних ЗМІ й соціальних медіа.

Постановка завдання. Пріоритетного значення набуває осмислення доцільності використання постправди

Urgency of the research. Over the past two decades, post-truth has proven to be an effective information tool. It has become most widespread in socio-political discourse as a means of argumentation, consolidation of efforts and social mobilization. Since the theoretical and conceptual understanding of the post-truth significantly lags behind the dynamics of its viral spread, the relevance of research efforts on pro et contra of the post-truth is beyond doubt.

Target setting. Although the temptation to use the instrumental possibilities of post-truth for the needs of democracy is not in doubt, the risks and dangers of such a step may significantly exceed the situational advantages. Therefore, this aspect needs a thorough analysis.

Actual scientific researches and issues analysis. Research efforts regarding the phenomenon of post-truth can be structured according to several profile directions, namely: according to meaningful and causal contextuality with the sphere of truth and truth, as well as with the specificity of knowledge in the modern era, with relativism, scepticism and anti-intellectualism; according to the specifics of the functioning of the modern information environment, as well as fake news and alternative facts; by the criterion of informational support for political and managerial decision-making, by resource status in modern media and social media.

The research objective. Understanding the expediency of using post-truth

“під егідою” демократії і “для потреб” демократії.

Виклад основного матеріалу. До послуг інструментарію постправди вдаються всі суспільно-політичні режими сучасності безвідносно до їхнього місця в таблиці про демократичні ранги, а причина такого феномену обумовлена тим, що інструментарій постправди в багатьох прикладних аспектах володіє таким рівнем ефективності, з яким важко змагатися демократичним нормам і процедурам. Однак постправда не в змозі забезпечити якісні інформаційні переваги, тому в абсолютній більшості випадків врешті-решт призводить до програшу і в інформаційному забезпеченні війни, і у війні в цілому.

Висновки. Використання постправди “під егідою” демократії і “для потреб” демократії в абсолютній більшості випадків пов’язане з намірами отримати ситуативні, тактичні й кон’юнктурні переваги, які в стратегічному сенсі призводять до безпрецедентних негативних наслідків, з якими отримані ситуативні переваги не йдуть у жодне порівняння. Ще одна характерна особливість пов’язана з тим, що переваги є ситуативними (індивідуальними, груповими, корпоративними, партійними тощо), а недоліки – завжди загальносуспільними і глобальними.

Ключові слова: демократія, постправда, інформаційне суспільство, суспільна свідомість, когерентність, причинно-наслідкові зв’язки, соціокультурна детермінованість.

"under the auspices" of democracy and "for the needs" of democracy takes priority.

The statement of basic material. The services of the post-truth toolkit are used by all modern socio-political regimes, regardless of their place in the report card on democratic ranks, and the reason for this phenomenon is because the post-truth toolkit in many applied aspects has such a level of effectiveness that it is difficult for democratic norms and procedures to compete with. However, post-truth is unable to provide high-quality information advantages, and therefore in the vast majority of cases it leads to a loss both in the information support of the war and in the war as a whole.

Conclusions. The use of post-truth "under the auspices" of democracy and "for the needs" of democracy in the absolute majority of cases is connected with intentions to obtain situational, tactical and conjunctural advantages, which in a strategic sense lead to unprecedented negative consequences, with which the obtained situational advantages do not go no comparison. Another characteristic feature is related to the fact that advantages are situational (individual, group, corporate, party, etc.), and disadvantages are always societal and global.

Keywords: democracy, post-truth, information society, social consciousness, coherence, causality, socio-cultural determinism.

Актуальність теми дослідження зумовлена лавиноподібною експансією постправди в найрізноманітніші сфери життєдіяльності сучасного суспільства. Вірусне поширення постправди є цілком об’єктивним і закономірним із огляду на фактор інформаційної епохи та зумовлене цим фактором загальне урізноманітнення засобів інформаційного впливу та підвищення рівня інформаційного пресингу на суспільну свідомість в усіх резонансних аспектах суспільної життєдіяльності. А оскільки постправда є надзвичайно гнучким інформаційним інструментом, то вона посідає провідні позиції серед усього спектру інформаційного впливу сучасності.

Постановка проблеми. Беручи до уваги маніпулятивно-навіювальну специфіку постправди, її застосування містить небезпеку негативних наслідків для суспільної свідомості. Найбільш негативними є її наслідки для фактичного статус-кво демократії, яка внаслідок застосування інструментарію постправди втрачає свої імперативні ознаки інформаційної прозорості, повноти висвітлення суспільних явищ і процесів, а також прийняття усвідомлених і зважених рішень

на підставі адекватного сприйняття дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-концептуальний супровід явища постправди можна структурувати за кількома профільними напрямками. Перший стосується змістовною і причинно-наслідковою контекстуальністю зі сферою істини і правди, а також зі специфікою знань у сучасну епоху, з релятивізмом, скертицизмом і антиінтелектуалізмом [13; 26; 27; 29].

У книзі “Поняття істини в теорії міжнародних відносин: критична думка поза постпозитивізмом” Метью Флак аналізує роль, яку відіграють уявлення про істину у розвитку критичної традиції теорії міжнародних відносин [11]. Автор аргументовано доводить значущість (а в багатьох випадках навіть визначальність) епістемічної рефлексії для демаркації істини та постправди на рівні глобальних мегатрендів сучасності.

Джуліан Баджіні стверджує, що не існує жодного різновиду істини, на який ми можемо покладатися беззаперечно, хоч це і не означає, що істина ніколи не може бути встановлена [5]. У книзі “Стисла історія правди : втіхи для світу постправди” він зазначає, що досягнення істини – це копітка праця, яка потребує багатьох різнопрофільних зусиль. На його переконання, шукачі істини повинні бути, по-перше, скептичними, але не цинічними, по-друге, автономними, але не атомістичними, по-третє адекватними вимогам часу, але не догматичними. Баджіні наполягає на доцільності відновлення цінності істини як соціального явища, її соціального статусу й академічного реноме.

Другий профільний напрям теоретико-концептуального супроводу явища постправди пов'язаний зі специфікою функціонування інформаційного середовища сучасності, з явищем фейкових новин та альтернативних фактів [19; 23]. У резонансному дослідженні Ніколь Кук формулює цілком закономірне запитання: як ми опинились у “постправдивому” світі “альтернативних фактів?” [8]. Дискурс щодо смислових ознак і функціонального призначення фейкових новин є центральними у сучасному медіаландшафті: вони супроводжуються насамперед закликами формувати відповідні навички дослідження й бути більш обізнаними під час споживання інформаційних продуктів. Втім, цей діапазон рекомендацій є надто аморфним і недостатнім для ефективного протистояння пандемії постправди та її багатоманітних відгалужень.

Чи не основний за обсягом теоретико-концептуальний масив, присвячений феномену постправди, стосується політико-управлінської вертикалі та різним аспектам її функціонування [3; 7; 16; 24]. У книзі “Риторика та композиція постправди” Брюс МакКоміскі доводить, що втрата обґрунтованості логотипів піддає нас небезпеці постправди [20], а Норман Фейркло у ґрунтовному дослідженні “Мова та влада” зосереджується на значенні мови для функціонування влади і на історичній динаміці цього фактору суспільного життя [10].

Останній за ліком, але не за значенням теоретико-концептуальний масив осмислення постправди стосується ЗМІ та соціальних медіа, які є основним живильним середовищем і практично невичерпним ресурсом постправди [9; 15; 18; 28]. Зокрема, книга “Міф про “вільні медіа” та фейкові новини в епоху постправди” розкриває історію “фейкових новин” та міфологеми про “вільні медіа”, починаючи з відповіді на запитання, чи справді існувала епоха “правди” [25]. Автор досліджує, як ЗМІ борються за потенційних споживачів інформаційної продукції в епоху Інтернету: хвиля “лібералізації” послабила основну передумову лібертаріанської теорії функціонування ЗМІ, відповідно до

якої ЗМІ є “четвертою владою”, котра покликана інформаційними засобами захищати громадян від зловживань влади.

Попри розлогу тематичну палітру дослідницьких зусиль щодо феномену постправди, на периферії дослідницької уваги залишається аспект, який має істотне глобальне й світопорядкове значення, а саме: наскільки виправданим є застосування інструментарію постправди для задоволення потреб демократії? Відповідь на це запитання може потягти за собою докорінне переосмислення інформаційного стереотипізму, притаманного нашому сьогоденню.

Постановка завдання. Виходячи з інструментальної ефективності постправди і разом із тим з її амбівалентних наслідків, пріоритетного значення набуває аспект доцільності використання постправди “під егідою” демократії і “для потреб” демократії: іншими словами, яким є баланс переваг та недоліків у разі застосування інструментарію постправди на рівні демократичних практик, у процесах демократичних транзитів і для задоволення аргументаційних (ідейних, інтерпретативних, наративних, дискурсивних тощо) потреб демократії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з поширеним навіть на рівні спеціалізованої (академічної) свідомості стереотипом, існує чітка логічна кореляція індекса демократичності країни (політичного режиму) та практикування механізмів некоректного навіювання – мовляв, чим менш демократичним є режим, тим більша його потреба в засобах постправди, пропаганди, дезінформації, неправдивої інформації, популізму, вікон Овертона, чорної риторики тощо; і навпаки – у випадку розвинених демократій потреба некоректного й агресивного інформаційного впливу нібито відсутня, позаяк механізми демократичного поширення інформації і так само демократичного прийняття рішень роблять її недоречною.

Однак така нібито надійна теоретична конструкція розсипається при перших же контактах із реаліями суспільного праксису, бо, як з'ясовується, все дещо складніше: до послуг інструментарію токсичного навіювання вдаються всі суспільно-політичні режими безвідносно до їхнього місця в таблиці про демократичні ранги, а причина такого феномену обумовлена тим, що інструментарій постправди в багатьох прикладних аспектах володіє таким рівнем ефективності, з яким важко змагатися демократичним нормам і процедурам. Інша річ, що поширеність токсичного навіювання на рівні авторитарних, тоталітарних і деспотичних режимів істотно відрізняється від аналогічних показників на рівні розвинених демократій.

Тим не менше, доводиться констатувати практичну неусувність практик токсичного навіювання в межах суспільно-політичної дійсності сьогодення. А якщо так, то тим більше варто приділяти цьому фактору пріоритетну увагу, аби реагувати на нього не *post factum*, а на принципах превентивності, упередження розгортання подій і процесів за небажаними сценаріями.

Здебільшого навіть персони, обтяжені значними науковими регаліями, вживають термінологічний перелік постправди, пропаганди, дезінформації, неправдивої інформації, популізму, фрейму, чорної риторики і т. п. формально-синонімічно, в довільний спосіб вдаючись до послуг того чи іншого терміну з метою уникнення тавтології, а не задля увиразнення змістовної специфіки. Такий стан речей не відповідає елементарним канонам науковості – зокрема, принципу леза Оккама, згідно з яким застосування різних термінологічних позначень до одного й того ж смислового блоку є недоцільним, контрпродуктивним і загалом таким, що призводить до семантичної дезорієнтації, яка вважається чи не основним гріхом знання, яке претендує на

статус наукового.

Іншими словами, доводиться мати справу ледве не з фантазмагоричною ситуацією, коли ключові концепти, засобом яких відбувається змістовно-сміслово демаркація інформаційно-комунікативних впливів у сфері суспільно-політичної дійсності сучасності, не відповідають критеріальним вимогам не лише концептів як базових осередків приросту наукового знання, а й навіть наукових понять, які передбачають наявність чітко окреслених змістовних меж.

За таких обставин дослідницькі спроби компаративного аналізу змістовних навантажень та функціонально-інструментального призначення постправди, пропаганди, дезінформації та неправдивої інформації мають вітатися і всіляко заохочуватися. Першочергового ж значення набуває аспект смислової диспозиції і функціональної динаміки правди та неправди – особливо й насамперед в епоху інформаційного суспільства.

Мішель Фуко був популяризатором поняття *паррезії* як “говоріння правди” (*parrhesia* as “speaking the truth”) [12]. Він наділяв цей феноменом статусом резистентності – здатності чинити опір, якою наділений аж ніяк не кожен індивід. Гіпотетично таку здатність можна в собі культивувати – щоправда, лише за умови рішучого виходу із зони комфорту та екзистенційного вибору на користь жорсткої і перманентної самодисципліни. Однак така перспектива нікому не подобається і мало кому до снаги.

То навіщо ж, як іронізує М. Фуко, цей “мазохізм”? Його відповідь аргументаційно переконлива: цінність паррезії – в її транспарентних і, скажімо так, партнерських стосунках із реальністю. За відсутності таких стосунків практично неможливо ефективно розв’язати жодну проблему, адже для цього необхідно спочатку *визнати її наявність і усвідомити вірогідну загрозу наслідків*. За відсутності ж надійного опертя на правду і визнання в кожному конкретно-історичному випадку регламентних цінностей реального статус-кво перспективи досягнення такої мети виявляються малоімовірними.

Втім, ефемерність ефективного розв’язання проблем для багатьох є не настільки нестерпною, як психосоматичні труднощі, пов’язані з чіткою екзистенційною орієнтованістю на правду й реальність як життєдіяльнісні імперативи. Саме з цієї причини ми є свідками вірусного поширення афірмації – позитивних, самонавіювальних тверджень, які люди використовують, щоб покращити свій емоційний стан і сенсожиттєво мотивувати себе. Загалом же уявлення про дійсне та належне наших сучасників значною мірою обумовлені нереалістичними очікуваннями.

За своїм функціонально-інструментальним наповненням афірмація – це класичний антидепресант. А своєї мети вона досягає насамперед за рахунок навіювання думки про те, що реальність – це не більше, ніж фантом (фантомний біль, фантомна кінцівка тощо). Однак насправді реальність не є фантомом і не може бути ним у принципі; так само реальність не має жодної “фантомної складової”: фантомним може бути лише уявлення про реальність, розуміння реальності й т. п.

Але якщо **реальність** з якихось причин не влаштовує, то, звичайно, можна поселитися в *альтернативній реальності*. А щоб не було самотньо й нудно, варто переселити в таку альтернативну реальність громадську думку й зробити її чимось на кшталт піддослідного кролика, над яким можна безкарно провадити екстремальні експерименти – собі на втіху, а кроликам – для перевірки на здатність протистояти гіпертонусу. Ситуація безпрограшна: якщо кролики виживуть, то з’явиться цінний емпіричний матеріал, а якщо не

виживуть, то не біда: просто доведеться знайти нових кроликів.

Альтернативна реальність може приховувати себе за різними масками і симулятивними практиками [14; 22]. Втім, цілком закономірно, що в епоху постмодерну найбільш адекватним інструментальним агентом альтернативної реальності є постправа. Змістовна унікальність явищ і процесів із префіксом “пост-“ пов’язана з тим, що вони є втіленням критики попереднього історичного (суспільно-політичного, аксіологічного тощо) етапу і водночас його продовження – можливо, мимовільним, проте все-таки продовженням. Іншими словами, “епоха, яка відреккомендує себе, застосовуючи префікс “пост-“, апріорі виказує претензії на виконання двох функцій – по-перше, підведення своєрідної результуючої риски під попередньою дійсністю, по-друге, формування більш адекватних і ефективних відповідей на виклики сьогодення” [4, с. 174].

Що стосується підведення результуючої риски, то тут “справи не надто складні, бо здебільшого ця процедура зводиться до суто номінального чи символічного перегляду: сучасності – на постсучасність, історії – на постісторію, політики – на постполітику, правди – на постправду й т.ін. процесів, яка буквально в он-лайн режимі так чи інакше виносить вердикти кожному явищу й тенденції. Складнішою є ситуація з формулюванням ефективних відповідей на виклики сьогодення і оглядового майбутнього: тут не можна обмежитися суто термінологічним жонгливанням, а потрібно забезпечити певний якісний рівень пропозиційності, деякі аргументаційно підкріплені смислові образи й значеннєві моделі. Саме щодо цього аспекту виникає чимало запитань” [4, с. 174-175]. Виразні кореляції постмодерну та постправа як її невід’ємної складової простежили у своїх працях Джеймс Болл, Ральф Кейс та Лі Макінтайр [6; 17; 21].

У наш час постправа набуває ознак симбіотичного апгрейду, вдосконаленої версії всіх попередніх засобів інформаційно-комунікативного впливу на масову свідомість, яка функціонує або як повністю гомогенна єдність інструментальних складових (умовно кажучи, в режимі *maltin pot* – плавильного котла), або у форматі відносно автономних інструментальних компонентів – себто в спосіб клаптикової ковдри. Причина вірусного поширення постправа пов’язана передовсім із тим, що “в її арсеналі знаходиться чимало “корисних опцій”, а саме: психосоматичне навіювання, плацебо-ефект, каргокульт і т.ін.” [1, с. 47].

Також слід враховувати, що “постправа – це надзвичайно гнучкий засіб, який забезпечує безпрецедентну інформаційно-комунікативну, мотиваційну і навіювальну ефективність. Значною мірою це досягається завдяки маніпулятивній складовій – тенденційного формування ієрархії смислів, значень, пріоритетів тощо. Для досягнення такої мети постправа застосовує насамперед технологію перемикування уваги, відповідно до якої увага споживача інформації (цільової аудиторії) зосереджується на тих аспектах, які забезпечують бажану для суб’єкта чи замовника маніпуляції смисло-значеннєву ієрархію” [1, с. 123-124].

Успіх постправа (зрештою, як і будь-яких маніпулятивно-навіювальних засобів) значною мірою зумовлений і навіть буквально запрограмований істотною “постправдивістю”, як сказав би Еріх Фромм, самої природи людини, її схильності до світоглядного інфантилізму, когнітивних спотверень, психосоматичних збочень і вольової деморалізації. Діагностика Еріха Фромма цілком коректна, однак вона не безальтернативна: існує чимало конкурентоспроможних сентенцій – у діапазоні від саркастичної констатації Фрідріха Ніцше про “людське, надто людське” й до деонтологічного

меморандуму Федора Достоєвського “широк человек – я бы сузил”, який він вклав в уста Івана Карамазова.

І тут важко не погодитися з тезою, що “застосування засобів постправди є свідченням або неповноцінності й інфантильності суспільної свідомості, її неспроможності адекватно сприймати дійсність, або зверхності щодо демосу суб'єктів паразитування на постправді та їхніх намірів забезпечити інфантильний формат суспільної свідомості” [1, с. 124].

Принагідно зазначимо, що передумовою і живильним середовищем кожного різновиду постправди є теорія і практика дериватів (*derivazione*). Вільфредо Парето аргументовано довів кентавричну особливість нашого сучасника як соціального продукта: він, з одного боку, не надто спроможний до прийняття чесних, раціональних і альтруїстичних рішень, а з іншого боку, він не готовий визнати такий стан речей, а тому вдається до послуг так званих дериватів, аби приховати свій егоїзм, ірраціоналізм і нестачу чесності.

Постправда – це не що інше, як інструментальне втілення таких дериватів. Застосування ж інструментарію постправди перебуває в прямопропорційній залежності від її конкретно-історичної ефективності: наприклад, у “Місті Сонця” Томмазо Кампанелли постправда була непотрібна в принципі з огляду на її інструментальну контрпродуктивність.

Оскільки програш в інформаційній війні (особливо у війні епохи інформаційного суспільства) є необхідною, а інколи й достатньою передумовою програшу у війні в цілому, то об'єктивно виникає потреба максималізації інформаційного забезпечення війни – причому, з огляду насамперед на цейтнот підготовчих зусиль до війни, йдеться насамперед і в основному про максималізацію суто *кількісну*, а не *якісну*.

Ключовим інструментальним засобом такої кількісної максималізації є насамперед постправда, яка створює лише ілюзію психологічного комфорту, але не в змозі забезпечити якісні інформаційні переваги, тому в абсолютній більшості випадків врешті-решт призводить до програшу і в інформаційному забезпеченні війни, і у війні в цілому.

Увага суспільної свідомості навмисно переключається на другорядні тематичні сюжети. Якщо ж такі сюжетні лінії містять ще й якусь пафосну ідейну, цільову чи етичну складову, то вони виконують одразу подвійну функцію: по-перше, постають своєрідною димовою завісою, під покровом якої можна відносно непомітно здійснювати сумнівні з позицій суспільної користі чи навіть відверто злочинні оборудки; по-друге, акцентована пафосність і алармізм сприяють відмиванню авторитета замовників подібного соціально-політичного ілюзіонізму від гешефтьярської, шахрайської та цинічної складових, а це означає бонусну можливість ще більшого гешефтьярства, шахрайства та цинізму, бо впродовж певного часу суспільна свідомість перебуватиме під впливом навіяної ілюзії про ледь не сакральну природу таких шахраїв.

Відбувається зрощення, генерування тісних взаємозв'язків у трикутнику: 1) бізнес (фінансові ресурси) сумнівного походження; 2) політичні важелі прийняття рішень; 3) інструменти інформаційного пресингу на масову свідомість. Роль першої скрипки у цьому тріумвіраті відводиться бізнесу сумнівного походження, який спочатку визначається зі своїми меркантильними інтересами на певній “території” (даруйте за такий симбіоз жаргонізму та евфемізму, але він у даному разі доречний з огляду на влучність віддзеркалення цинічної специфіки такого бізнесу: його репрезентанти цим терміном позначають практично будь-яку облюбовану локацію в діапазоні від невеличкої

частини країни до величезної частини світу), а визначившись, оцінює рівень політичних та інформаційних ресурсів, необхідних і достатніх для прийняття потрібних рішень щодо “території”.

Як слушно зазначає А. Гурківська, “постправда – це не компаративний аналіз різних версій правди політичних подій і явищ, а завжди “своя правда”. Цей різновид “правди” (чи пак – “істини”) не лише не потребує аналізу, дискурсу і рефлексій, а й категорично заперечує потребу застосування таких інструментів у виразненні уявлень про наукову картину світу суспільно-політичної дійсності з огляду на нібито “прагматичну недоцільність” (за формулою “досконалість не потребує вдосконалення”)” [1, с. 55].

За влучним висловом Алена Бадью, “постправда функціонує в режимі підсилювача смаку політичних страв. Ще один цільовий орієнтир постправди зауважив Славој Жіжек, зазначивши, що постправда перебуває на службі соціалізації і соціальної мобілізації” [1, с. 52]. Мета підсилення смаків політичних страв досягається за рахунок маніпулятивних спекуляцій і паразитування на чомусь статусному, значущому – тому, що володіє репутаційним ефектом лотоса, тефлоновим ефектом і символічним ефектом німба. Часто це позначають цинічним евфемізмом “прагматична політика”.

Однак за рівнем ризиків, загроз та небезпек для суспільства взагалі та суспільної свідомості зокрема лабіринт постправди нічим не поступається лабіринту Мінотавру. В даному разі сутність проблеми “варто сформулювати більш виразно й безкомпромісно: чому, кому й навіщо потрібно сплачувати за переваги відсутності “холодної війни”, Карибської кризи і Берлінського муру недоліками постправди? Тим більше, що недоліки ці дуже підступні, бо лише позірно постправда – це неістотна дрібничка, а після здійснення хоча б побіжного аналізу негативних наслідків і збитків цього явища для суспільної сфери доходили висновку, що чіткість диспозицій епохи “холодної війни” викликає якщо не ностальгію, то принаймні, як висловлювався Роберт Музіль у “Людині без властивостей”, “тугу за справжнім”, порівняно з якою сучасність постає гротескною дріб’язковістю комічних політиків та клептоманійною нікчемністю їхніх намірів” [4, с. 168].

Аналітики б’ють на сполох: “У 2024 році від 70 до 80 країн, що вміщують половину світового населення та генерують 60% ВВП, проведуть президентські, парламентські та загальні вибори. Голосування пройдуть у найбільших демократіях – США та Індії, в авторитарно керованих Росії та Ірані, а також у політично вибухонебезпечних Пакистані та Венесуелі. Всі ці держави стануть уразливими для вкидань хибної інформації, яку в хорошій якості та величезних обсягах навчився генерувати штучний інтелект” [2].

Сутність проблеми полягає в тому, що “дезінформація та доступність інструментів її розповсюдження здатні підірвати легітимність новообраних урядів. Наступні заворушення можуть трансформуватися від насильницьких протестів і злочинів на ґрунті ненависті до громадянської конфронтації та тероризму”, – йдеться в доповіді ВЕФ. Експерти побоюються, що шквали фейків знизять довіру до ЗМІ та урядів як джерел інформації. Це поглибить розбіжність у думках і спровокує громадянські протести й зіткнення. Не виключено, що в найгірших випадках сумніви щодо чесності виборів і пов’язаних із цим конфліктів призведуть до краху держав” [2].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Імануїл Кант часто вдавався до послуг афористичного висловлювання: *кого правда “вбиває”, той не заслуговує на життя*. Така корелятивна симетрія правди та життя

невипадкова, оскільки ефективна життєдіяльність неможлива в разі неврахування ключових реалій дійсності (тобто правди як такої). Ця закономірність є тим правилом, з якого не існує винятків як на індивідуальному, так і надіндивідуальному рівні.

Феномен демократії виразно репрезентує надіндивідуальний рівень, а перспективи інкорпорування теоретичних можливостей демократії в практику суспільної дійсності та вірогідність виконання нею свого суспільного покликання перебувають у безпосередній залежності від застосування демократією інструментарію правди як інформаційної (інтерпретаційної, аргументаційної тощо) транспарентності.

За відсутності такої транспарентності, тобто **в разі зловживання постправдою та іншими засобами інформаційного навіювання повноцінна демократія виявляється неможливою апріорі, оскільки делегування народом права на прийняття тих чи інших рішень виявляється заручником і жертвою неадекватної картини дійсності**. Ще більш небезпечний наслідок такого стану речей полягає в тому, що **блокується можливість ефективного розвитку суспільства в цілому, масова свідомість якого опиняється в тенетах маніпулятивних технологій і перетворюється на легку здобич політико-управлінського авантюризму і шахраювання**.

Постправа є своєрідним ящиком Пандори, що запускає механізм дії небезпечного патогенного фактору для будь-якого типу буття – індивідуального, корпоративного, національного, глобального. Феномен використання постправди “під егідою” демократії і “для потреб” демократії пов’язаний виключно із намірами отримати *ситуативні, тактичні й кон’юнктурні* переваги, які в **стратегічному** сенсі призводять до безпрецедентних негативних наслідків, з якими отримані ситуативні переваги не йдуть у жодне порівняння. Ще одна характерна особливість пов’язана з тим, що **переваги є ситуативними (індивідуальними, груповими, корпоративними, партійними тощо), а недоліки – завжди загальносуспільними і глобальними**.

Сукупність цих особливостей спонукає до перегляду стереотипізованих навіть в академічному середовищі недооцінок **негативного інтегрального впливу постправди на перспективи поступального розвитку суспільства** на принципах ефективності, демократії і солідаризму як гармонійного співіснування громадян із різними світоглядними та аксіологічними ієрархіями.

Список використаних джерел:

1. Гурківська, АІ 2022, *Політична дійсність в епоху постправди: змістовно-функціональні особливості*. Дисертація доктора філософії, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Київ, 288 с.
2. *Жахливіші, ніж війна: WEF назвав головні ризики 2024 року* 2024. Доступно: <<https://mind.ua/publications/20268009-zhahlivishi-nizh-vijna-wef-nazvav-golovni-riziki-2024-roku>>. [20 Березень 2024].
3. Ладюрі, Ле Руа Е 2008, *Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму*, Київ : Ніка-Центр, 431с.
4. Самчук, З & Гурківська, А 2023, ‘Постправа як інструмент політичного нарративу епохи постмодерну’, *Політичні дослідження*, № 1 (5), с. 163–177.
5. Baggini, J 2017, *A Short History of Truth : Consolations for a Post-Truth World*, Quercus Publishing, 128 p.
6. Ball, J 2017, *Post-Truth : How Bullshit Conquered the World*, Biteback Publishing, 320 p.

7. Burke, PJ, Coffey, J, Gill, R, Kanai, A, Moreau, M.-P & Niemi NS 2022, *Gender in an Era of Post-truth Populism: Pedagogies, Challenges and Strategies*, Bloomsbury Academic, 256 p.
8. Cooke, NA 2018, *Fake News and Alternative Facts: Information Literacy in a Post-Truth Era*, ALA Editions, 248 p.
9. Cosentino, G 2020, *Social Media and the Post-Truth World Order: The Global Dynamics of Disinformation*, Springer International Publishing, 151 p.
10. Fairclough, NL 2014, *Language and Power*, Routledge, 264 p.
11. Fluck, M 2017, *The Concept of Truth in International Relations Theory : Critical Thought Beyond Post-Positivism*, Palgrave Macmillan, 247 p.
12. Foucault, M 1999, *Aesthetics, Method, and Epistemology*, The New Press, 528 p.
13. Fuller, S & Kivisto, P 2019, *Post-Truth: Knowledge As A Power Game*, Anthem Press, 220 p.
14. Goffman, E 1959, *The presentation of self in everyday life*, New York : Anchor Books, 259 p.
15. Jensen, KB 1986, *Making Sense of the News: Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication*, Aarhus, Denmark: University of Aarhus Press, 392 p.
16. Kalpokas, I 2019, *A Political Theory of Post-Truth*, Springer International Publishing; Palgrave Pivot, 141 p.
17. Keyes, R 2004, *The Post-Truth Era : Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press, 312 p.
18. Klapper, J 1960, *The Effects of Mass Communication*, Glencoe, IL: Free Press, 302 p.
19. Lash, S 2002, *Critique of Information*, London: Thousand Oaks: Sage Publications, 234 p.
20. Mccomiskey, B 2017, *Post-Truth Rhetoric and Composition*, Utah State University Press, 56 p.
21. McIntyre, L 2018, *Post-Truth*, The MIT Press, 240 p.
22. Overell, R & Nicholls, B 2019, *Post-Truth And The Mediation Of Reality : New Conjunctures*, Palgrave Macmillan, 220 p.
23. Peters, MA, Rider, S, Hyvönen, M & Besley, T 2018, *Post-Truth, Fake News : Viral Modernity & Higher Education*, Springer, 224 p.
24. Schmidt, RSr 2000, *Language policy and identity politics in the United States*, Philadelphia : Temple University Press, 282 p.
25. Seneviratne, K 2019, *Myth of 'Free Media' and Fake News in the Post-Truth Era*, Sage Publications Pvt. Ltd, 320 p.
26. Sim, S 2019, *Post-Truth, Scepticism & Power*, Palgrave Macmillan, 176 p.
27. Stenmark, M, Fuller, S & Zackariasson, U 2018, *Relativism and Post-Truth in Contemporary Society : Possibilities and Challenges*, Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, 200 p.
28. Taylor, M & Perry, D 2005, 'Diffusion of Traditional and New Media Tactics in Crisis Communication', *Public Relations Review*, vol 31, p. 209–217.
29. Thompson, RJJr 2022, *Anti-intellectualism to Anti-rationalism to Post-truth Era: The Challenges for Higher Education*, Lexington Books, 332 p.

References:

1. Hurkivska, AI 2022, *Politychna diisnist v epokhu postpravdy: zmistovno-funktsionalni osoblyvosti (Political reality in the post-truth era: substantive and functional features)*. Dysertatsiia doktora filosofii, *Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, Kyiv, 288 s.
2. *Zhakhlyvishi, nizm viina: WEF nazvav holovni ryzyky 2024 roku (Worse than war: WEF named the main risks of 2024) 2024.* Dostupno: <<https://mind.ua/publications/20268009-zhakhlyvishi-nizm-vijna-wef-nazvav-golovni-rizyki-2024-roku>>. [20 Berezna 2024].
3. Ladyuri, Le Rua E 2008, *Vidkrytist'. Suspil'stvo. Vlada. Vid Nants'koho edyktu do padinnya komunizmu (Openness. Society. Power. From the Edict of Nantes to the fall of communism)*, Kyiv : Nika-Tsentr, 431 s.

4. Samchuk, Z & Hurkivs'ka, A 2023, 'Postpravda yak instrument politychnoho naratyvu epokhy postmodernu (Post-truth as a tool of the political narrative of the postmodern era)', *Politychni doslidzhennya*, № 1 (5), s. 163–177.
5. Baggini, J 2017, *A Short History of Truth : Consolutions for a Post-Truth World*, Quercus Publishing, 128 p.
6. Ball, J 2017, *Post-Truth : How Bullshit Conquered the World*, Biteback Publishing, 320 p.
7. Burke, PJ, Coffey, J, Gill, R, Kanai, A, Moreau, M.-P & Niemi NS 2022, *Gender in an Era of Post-truth Populism: Pedagogies, Challenges and Strategies*, Bloomsbury Academic, 256 p.
8. Cooke, NA 2018, *Fake News and Alternative Facts: Information Literacy in a Post-Truth Era*, ALA Editions, 248 p.
9. Cosentino, G 2020, *Social Media and the Post-Truth World Order: The Global Dynamics of Disinformation*, Springer International Publishing, 151 p.
10. Fairclough, NL 2014, *Language and Power*, Routledge, 264 p.
11. Fluck, M 2017, *The Concept of Truth in International Relations Theory : Critical Thought Beyond Post-Positivism*, Palgrave Macmillan, 247 p.
12. Foucault, M 1999, *Aesthetics, Method, and Epistemology*, The New Press, 528 p.
13. Fuller, S & Kivisto, P 2019, *Post-Truth: Knowledge As A Power Game*, Anthem Press, 220 p.
14. Goffman, E 1959, *The presentation of self in everyday life*, New York : Anchor Books, 259 p.
15. Jensen, KB 1986, *Making Sense of the News: Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication*, Aarhus, Denmark: University of Aarhus Press, 392 p.
16. Kalpokas, I. 2019, *A Political Theory of Post-Truth*, Springer International Publishing; Palgrave Pivot, 141 p.
17. Keyes, R 2004, *The Post-Truth Era : Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press, 312 p.
18. Klapper, J 1960, *The Effects of Mass Communication*, Glencoe, IL: Free Press, 302 p.
19. Lash, S 2002, *Critique of Information*, London: Thousand Oaks: Sage Publications, 234 p.
20. Mccomiskey, B 2017, *Post-Truth Rhetoric and Composition*, Utah State University Press, 56 p.
21. McIntyre, L 2018, *Post-Truth*, The MIT Press, 240 p.
22. Overell, R & Nicholls, B 2019, *Post-Truth And The Mediation Of Reality : New Conjectures*, Palgrave Macmillan, 220 p.
23. Peters, MA, Rider, S, Hyvönen, M & Besley, T 2018, *Post-Truth, Fake News : Viral Modernity & Higher Education*, Springer, 224 p.
24. Schmidt, RSr 2000, *Language policy and identity politics in the United States*, Philadelphia : Temple University Press, 282 p.
25. Seneviratne, K 2019, *Myth of 'Free Media' and Fake News in the Post-Truth Era*, Sage Publications Pvt. Ltd, 320 p.
26. Sim, S 2019, *Post-Truth, Scepticism & Power*, Palgrave Macmillan, 176 p.
27. Stenmark, M, Fuller, S & Zackariasson, U 2018, *Relativism and Post-Truth in Contemporary Society : Possibilities and Challenges*, Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, 200 p.
28. Taylor, M & Perry, D 2005, 'Diffusion of Traditional and New Media Tactics in Crisis Communication', *Public Relations Review*, vol 31, p. 209–217.
29. Thompson, RJ Jr 2022, *Anti-intellectualism to Anti-rationalism to Post-truth Era: The Challenges for Higher Education*, Lexington Books, 332 p.